

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՍԱՍՄԱՆ ՄԸՀԵՐ

(Ինկագնավեպ)

ՄԱՍՆ ՎԵՏԵՐՈՐԻ

(ՅԱԻԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ)

ԵՂԻՇԷ՛ ՎԱՐԴԱՆՆԵԱՆԻՆ

(Այժմ եջնիկ ԳԱՀԱՆԱՅ)

Երբ վերընջե՛ Մըհերի ձին,
Ազատութեան իբրեւ ոգին
Պիտի շողայ «Թուր Կայծակին».
Պիտի տեղան կայծակ ու շանթ,
Որ կը պահենք որպէս աւանդ ...
Պիտի թափենք վըրէժին հուրն,
Գըլուխներուն որոնք ի գուր,
Աշխատեցան մեր արեան մէջ
Մարել Երազը մեր անշէջ:

Ու երբ թուրը դըրուի պատեան,
Պիտի ըլլայ Տօն Յընծութեան.
«Բերդ»էն լոյսեր պիտի շողան:
Պիտի պարէ Ծովը Վանայ.
Վերէն երկինքը՝ մօտենայ
Ու մասնակցի այդ ջընծութեան,
Այդ մեծ Տօնին Համայնական:

Ու մեր կոյսերը անարգուած,
Մեր պարմաններն ողջակիզուած,
Որպէս կոկոն ու որպէս ծիլ,
Որպէս ծաղիկ ու խաւարծիլ,
Հողին ծոցէն պիտ' բարձրանան,
Պիշ-պիշ նային, ուրախանան:

Պիտի վերնայ քօղը սուգին,
Ախթամարին ու Վարագին:
Պիտի գանգերը դօղանջեն.
Երգը նորէն պիտի հընչէ,
«Մոկաց Լեռներ, Պետ-պետ Քարեր»
Ու «Ոստանայ Պէլէք Սարեր»,
Երգերուն հետ սարեակներուն,
Պիտի թըռչին հեռուէն, հեռուն:

Հապա Վանայ «Տըլէ-եաման»,
Իր կարօտովը անսահման,
Արտերուն մէջ, այգիներուն՝

Սիրտերէն մեր պարմաններուն,
Որպէս սիրոյ կանչն առաջին,
Պիտի գըրկուի հետն հառաչին
Մեր կոյսերուն քացուած գերդ վարդ,
Թարթիչներով, որ ինչպէս կարթ,
Պիտի բրունեն սիրտը անոնց
Ալքերուն մէջ իրենց օրրոց:

Պիտի օրրեն հարսերը մեր,
Սեւ-սեւ աչուի նոր մանուկներ:
Պիտ' ըլլայ երգն ա'լ անհառաչ,
Որպէս աղբիւր մըշտակարկաչ.
Ու հայ կիներ կարօտագին
Պիտ' չըսպասէ ա'լ կըռուկկին,
Իր պանդուխտէն լուրի համար,
Սիրտը անյապ սիրոյ բուրվառ:

(Ա'խ, ի՛նչ մութ է՞ անցեալը մեր,
Քանի՛ մայրեր սեւ են հագեր.
Քանի՛ հայրեր, աչքերը՝ քաջ,
Բորբ կարօտով հող են իջած:
Ու նորածին քանի՛ մանուկ,
Զերդ անմըշակ, ազագուն տունկ,
Իրենց պանդուխտ՝ հօրն ըսպասեր ...
Քանի՛, քանի՛, քանի՛ հարսեր,
Խոր կարօտով կեանք են մաշեր ...
Թաղուի թող մեր անցեալն անհետ,
Զըպըղտորէ երանաւէտ,
Զուլալ ջուրը մեր չնոր կեանքին:)

Պիտի շէննան-քաղաք ու գիւղ.
Պիտի դառնան ա'լ աներկիւղ,
Զորս ծագերուն ջըրուած հայեր,
Ինչպէս գարնան ծիծեռնակներն:
Պիտ' հընչեն երգն ու հորովէլ ...
Լայնատարած դաշտերը մեր
Զըմրուխտ գոյներ հագնին նորէն:

Ու թեւ-թեւի պիտի պարեն
 Լեռները մեր բարձրագագաթ ,
 Իրենց զրլխուն արեւը թագ :
 Նոր քերթողներ , նոր խոյանքով ,
 Նոր Զարենցներ իրենց երգով ,
 Պիտ' գովեն փառքը մեր երկրին .
 Ու նոր կեանքը պիտի բերկրի
 Մեր հայրենի արեւուն տակ ,
 Ու վէտվէտի որպէս վրտակ :

Ջրերէն լոյս պիտի ծագի ,
 Քարը պիտի առնէ հոգի ,
 Ու երազը լեզուով քարի ,
 Պիտի բանայ մեր հանճարի
 Փառքն ամենուն ալքին դիմաց ,
 Որպէս Ջրգոտում երկիւսարլաց :

Գեղահըրաշ Ոսին նորէն
 Պիտի յառնէ մոխիրներէն :
 Հրրաշագործ մեր Մայր Հողէն ,
 Որպէս հրրաշք մը քարեղէն ,
 Պիտի ծաղկին շէն ու աւան
 Իբրեւ քարէ վարդ ու շուշան :

Ու լնոր մեր յաւերժական ,
 Մեր լնոներու վրսմմ արթան ,
 Պատմութանով ծիրանագոյն ,
 Արեգակին թագը զրլխուն ,
 Պիտ' ողջունուի քառագագաթ
 Արագածէն մեր աստղաթագ ,
 Ու Սիփանէն քարծր ու հրկայ ,
 Հայոց Լեռանց նոր Նախագահ :

Մ , այն ատեն մինչ' եղբրով ,
 Պիտի ըլլայ ցընծութեան ծով ,
 Մինչեւ Սրտօսն , Առնտսն մինչեւ ,
 Որ տակաւին կապեր են սեւ ...
 Պիտի պարեն լեռները մեր ,
 Իրար կապած իրենց թեւեր .
 Մափ պիտ' զարնէ Մովը Վանայ ,
 Քոյր մ'որ ինչպէս կ'ուրախանայ ,
 Եղբայրներու պարով զմայլած ,
 Արեգակը գիրկը առած ,
 Որպէս մանուկ մը լուսեղէն :

Ու քառասուն ցերեկ ու ցայգ ,
 Էջմիածնէն մինչեւ Վարագ ,
 Մինչ' Ախթամար , մինչեւ Նարեկ ,
 Պիտ' զանգերու ըլլայ համերգ :
 Գինին պիտի հոսի առատ ,

Ու մեր կոյսերը անարատ
 Պիտի պարեն . քընար ու վին
 Պիտի հընչն . եւ մարդ ու կին ,
 Պարմանիներ , մանուկ ու ծեր
 Պիտի պարեն . պիտի պարեն
 Արտ ու արօտ , թուփ ու ծառեր ,
 Մով ու երկինք , դաշտեր , սարեր ,
 Քառասուն օր , քառ'սուն գիշեր :
 Որ յագնայ կարօտն հըզօր ,
 Մովացած մեր սիրտերուն մէջ ,
 Մեր անցեալէն — գիշեր անվերջ :

Տօնի օրերն երբ վերջանան ,
 Եւ երբ սիրտերը լիանան ...
 Պիտ' հընչէ երգն աշխատանքին ,
 Որ դաշտերը վերածաղկին ,
 Որ չըմբնայ թիզ մը հողի
 Մեր քըրտինքովն որ լողողուի .
 Որ աշխարհին ցուցնէր նորէն ,
 Թէ մենք կրնանք նոյնիսկ քարէն
 Հոսեցնել ռսկի ցորեն :

Եւ հողերէն մեր քիչ անդին ,
 Բորենիներն դունչերն օդին ,
 Մարդագայլերն նօթի ու մերկ ,
 Հողերուն վրայ անմըշակ , լեռկ ,
 Պիտի ոռնան երկինքն ի վեր ,
 Եւ ափսոսան անցած օրերն :
 Պիտի տանի հովն այդ ոռնոցն
 Աշխարհներուն , խիղճը որոնց
 Գուցէ լըսէ օր մ'ու զարթնի .
 Գուցէ զարթնի խիղճը երկին :

Մըհեր , յետոյ տարի մ'ամբողջ ,
 Պիտի դիտէ նորաբողջը
 Կեանքը , մինչեւ որ համոզուի
 Թ'որքն եւ այրին ա'լ չեն զըրկուի .
 Հացի կարօտ որ չըկայ ոք ,
 Որ կը հոսի ա'լ կեանքն անհոգ
 Մեր հողին վրայ ու մեր արդար .
 Արեւուն տակ , յաւերժափառ
 Մեր լեռներու թեւերուն տակ ,
 Ջրերն ինչպէս մեր անապակ :

Պիտի մըտնէ ամէն մէկ տուն ,
 Պիտի շըրջի մէջն արտերուն ,
 Դիտէ մըշակն իր գործին մէջ ,
 Որ համոզուի թէ մարդը ա'լ
 Իր սուրբ հացին տէրն է արդար .

Պիտի դիտէ բերքն արտերուն,
Այգիներուն. հրնծաններուն
Հոսուն գինին արեւաշող,
Ու խրմորը տաշտէն յորդող:
'Ի երբ տեսնէ որ կեանքն է արդար,
Պիտ' հաւաքէ ծովածաւալ
Ժողովուրդն որ վերջին անգամ,
Լըսեն պատուէրն իր ու պատգամ:

Ինչպէս Երազ մը մարմնացած,
Տոսպան բերդին վրայ կեցած,
Այսպէս պիտի խօսի Մըհեր.
«Հայ ժողովուրդ, դարերն ի վեր,
«Ձեր նախնիքը, որպէս սողուն,
«Ջրգըտան իսկ ողորմութիւն:
«Իրարու դէմ էին լոկ քաջ,
«Իսկ թըշնամու ոտքին առաջ,
«Քըծնող, ըստոր ու գըլխահակ.
«Իրար' հանդէպ մատնիչ անարգ:

«Կային անշուշտ նաեւ քաջեր,
«Անծանալէր, հայրենասէր,
«Ամէն դարուն եւ ամէն տեղ,
«Որոնք իրենց կուրծքը շըբող,
«Թըշնամուն դէմ ըրին վահան,
«Եւ արիւնով մըկըրտուեցան:

«Ի՞նչ կարելի էր ըստասել...
«Քանի մը մարդ հայրենասէր,
«Ժամանակին՝ միջոցին մէջ,
«Պահեցին միշտ ԿԱՆԹԵՂԻՆ անշէջ,
«Կատարին վրայ քառագագաթ
«Արագածին մեր աստղաթափ:
«Մինչ որպէս մէկ սիրտ, մէկ հոգի
«Պիտ' ելլէին ամէնքն ոտքի,
«Արնածարաւ զայլերուն դէմ,
«Կիրճերուն մէջ ու մեր վըսեմ
«Լեռներուն վրայ, եւ որպէս շանթ,
«Իջնին անոնց գըլխուն, աւանդ
«Տալով զանոնք մեր սուրբ հողին:

«Այսպէս դարերն եկան – անցան,
«Քաջերը խումբ – խումբ զոհուեցան,
«Եւ ըստրուկներ մընացին ա'լ.
«Բայց մեր ըստրուկն իսկ անհանճար
«Ձեղաւ. կերտեց հըրաշալիք,
«Կամուրջ նետեց երկրէ երկինք.
«Ու Եփրատը ըրաւ ճամբայ,
«Որ զարդարէ թագերն ու գահ
«Ստարներու: Եւ հաւաքեց

«Ոսկի, արծաթ. ու զարդարեց
«Իշխողներու ոստան, պալատ:
«Գընաց մինչեւ Շամ ու Պաղատա,
«Բերաւ յակինթ եւ ադամանդ...
«Ու չոր հացով մը գոհացաւ,
«Եւ աղօթեց ու զոհուեցաւ:

«Դարեր առաջ եկայ երբ ես,
«Ազատութեան ոգին որպէս,
«Որ շըղթաներն իրենց վըշըմ...
«Ամէնքն ոտքի ելան իմ դէմ:
«Թըշնամուն դէմ 'թէ մէկ անգամ,
«Այդպէս սիրով ու միակամ,
«Ոտքի ելած գէթ ըլլային,
«Այդ ըստրուկները մարդկային:

«Ամէնքը զիս անիծեցին,
«Եւ անէծքը ժողովուրդին,
«Ըլլայ նոյնիսկ թէ անարդար,
«Անոր դիմաց մարդն է անճար:

«Առանձնացայ ես «բերդ»ին մէջ,
«Եկան – անցան՝ դարեր անվերջ,
«Մինչեւ արցունքը ճեղաւ ծով,
«Ներկուեցաւ մինչ' Էփրատով
«Ամէն թիգ հող... Ամէն հայ տուն
«Սուգի մըտաւ... Եւ արեւուն
«Լոյսը պայծառ սեւ երեւցաւ.
«Բայց վըրէժն ալ կուտակուեցաւ,
«Մըծելով միշտ արցունք, արին,
«Շղաւ անվախ եւ անըկուն:
«Եւ օր մըն ալ ցատկեց ոտքի,
«Ինչպէս ծով մ'որ կը փոթորկի,
«Խուլթերուն դէմ գըրոհ կու տայ,
«Ջայրոյթին մէջ կը հեծկըտայ,
«Կը նետուի վեր, դէմն երկինքին,
«Վըրէժն այսպէս ցատկեց ոտքի,
«Ու խորտակեց հինը ի սպառ,
«Ամէն արգելք, ամէն պատուար:

«Մըհեր» կանչեց ամէն բերան,
«Ամէնքը մէկ ոտքի ելան:
«Ու հըրճուանքէն «Ձին» վըրընջեց,
«Եւ ոտքերով գետին դոփեց:
«Ու ցատկեցի ես ալ ոտքի,
«Եւ հըրճուանքէն արտասուեցի:

«Մընացածը գիտէք արդէն.
«Ինձ' հետ էիք թըշնամուն դէմ,

«Երիտասարդ, մանուկ ու ծեր,
«Նոյնիսկ կիներ ու աղջիկներ ...
«Շատերն ինկան պայքարին մէջ,
«Յաղթանակի յոյսը անշէջ,
«Ալքերնուն մէջ վերջին անգամ:
«Հազար ծելով ետ պիտի գան,
«Հազար ճամբով յայտնի, անյայտ,
«Որպէս բոյր, թոյր ու ճառագայթ,
«Կարօտի կանչ, հառաչ ու երգ,
«Որպէս ծաղիկ, պըտուղ ու բերք,
«Պիտի ետ գան անոնք կրրկին,
«Փարած մեր սուրբ հողի գիրկին:

«Ձեզի հետ են անոնք յաւէտ,
«Ու մասնակից երանաւէտ
«Ձեր նոր կեանքին, ծեր ճիգերուն ...
«Մէջն են անոնք ծեր երգերուն,
«Ձեր հառաչին ու կարօտին,
«Ձեր հըրճուանքին ու ձեր վիշտին.
«Մեծ խոհալին ըզծեց կանչող
«Ըստեղծագործ: Սրեւաշող
«Կատարներուն անըրջային,
«Երջանկաւէտ ապագայի:
«Տարեղարծն այս յաղթանակի,
«Թող յիշեցնէ ծեղի կըրկին
«Ինկողներու վրսեմ պատգամի,
«Ըլլալ մէկ սիրտ եւ միակամ:

(Վ.Երզ)

«Նոյնն է նաեւ պատգամը ծեղի,
«Մեր պատմութեանը աղեկէզ ...

«Աւարտած է գործըս հիմա,
«Կ'իջնեմ նորէն բերդը Տոսպան:
«Մի խորհիք թէ կը մեռնիմ ես,
««Բերդ»էն պիտի յաւերժապէս
«Հըսկեմ անքուն զերդ նաւապետ,
«Մեր աշխարհի սահմաններուն:
«Թէ հարկ ըլլայ կ'իջնեմ կըրկին,
«Կ'անցնիմ զըլուխն մեր բանակին:
«Եղէք մէկ սիրտ եւ միակամ,
«Մընաք բարով վերջին անգամ:»

Ու ժողովուրդն ծովածաւալ,
Բերդին առաջ երեսանկեալ,
Պիտի գոչէ «կեցիր Մըհեր,
«Մի բաժնուիր, կանուխ է դեռ,
«Կեցիր ընդմիշտ դուն մեզի հետ,
«Վայելէ կեանքն երանաւէտ:»

Պիտի կըրկնէ Մըհեր սակայն,
«Եղէք մէկ սիրտ եւ միակամ.
«Թէ հարկ ըլլայ կ'իջնեմ կըրկին,
«Կ'անցնիմ զըլուխն մեր բանակին ...
«Մընաք բարով վերջին անգամ,
«Եղէք Մէկ ՍԻՐՏ ե՛ի ՄԻՈՒԿԱՄ:»

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԱՂԱՏԱՆՔ

Մրժիս մէջ խոր սիրոյ հունցեք ցանցի.
Տէ՛ր, ռուգե՛՛ զայն անձեւովորդ բարի,
Ու բող արժն այդ ըլլայ ծաղկուն ու բերրի.
Որպէս Ձարին անկէ վաղուց վանցի:

Մրժիս մէջ բարւ սիրոյ սերմեր քաղցի.
Տէ՛ր, ա՛լ ծաղի հոն բող ահեւրդ արդար,
Ու համբոյրե՛ն անոր ջերմիկ, շփեաւոր,
Թող ընծիւղին հասկեր, ծիլեր աղարծի:

Սիրքս ըլլայ գալարազեղ բուրասան,
Զրկեալներուն առջեւ միշտ բաց ճոխ սեղան:

ԴԵՈՐԻ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ